

Ayşe ÖZKAN

Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi/Tarih Bölümü/Çankırı/Türkiye
Assoc. Prof./ Çankırı Karatekin Üniversitesi /Faculty of Letters/History Department/Çankırı, Turkey

eposta: zastava76@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5300-0627> - <https://ror.org/011y7xt38>

Atıf/Citation: Özkan, Ayşe. 2023. 1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nda Osmanlı Gönüllüleri.
Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 11 (35), 777-796 <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1283621>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü /Article Types:	Araştırma Makalesi/Dissertation Summary
Geliş Tarihi /Received:	14.03.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	11.04.2023
Yayın Tarihi/Published:	20.06.2023

1876 OSMANLI-SIRP-KARADAĞ SAVAŞI'NDA OSMANLI GÖNÜLLÜLERİ

Öz

1 Temmuz 1876'da Sırbistan ve 2 Temmuz 1876 Karadağ Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Savaşın başlaması Osmanlı Devleti tebaası tarafından sevinçle karşılanmış ve halk akın akın gönüllü yazılmaya başlamıştır. Yurdun her yanından gönüllüler silahlandırılıp belirli kurallar dâhilinde kıtalarına gönderilmiştir. Özellikle Çerkes gönüllüleri ve savaştaki maharetleri dikkat çekerken gönüllüler istemeyen davranışlarda da bulunmuşlardır. Çerkeslerin savaş öncesinde de hayvan gaspları görülmekte ve bazı taşkınlıklara sebebiyet verdikleri iddia edilmekteydi. Savaş sırasında ise köy yağmalamaları ve yakmaları duyulmuştur. Hırsızlık olaylarına karışanların sorguları yapılmış ancak savaş ortamından dolayı gerekli cezaların verilmesi sağlanamamıştır.

Gönüllülerle ilgili Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa'nın ilannamesi savaşın başlangıcında yayınlanmıştır. Bu ilannameye rağmen gönüllüler, taşkınlıklarına devam etmişlerdir. Avusturya topraklarına da geçerek orada da yağma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Elinde devlet silahları ve cephanesi bulunarak ahaliye sarkıntılık eden gönüllülerin ellerindeki silahlar ve cephaneler hükümet tarafından alınmıştır. Kendilerinin de suçlarının derecelerine göre 10 günden bir aya kadar hapsedilerek ondan sonra memleketlerine iadesi suretinin geçici usul edinilmesi uygun bulunmuştur. Sırbistan ordusuna Rus ve Bulgar, İtalyan vb gönüllülerin yardımda bulunduğu gibi Osmanlı ordusuna da Çerkes, Kürt, Arap ve Anadolu ve Balkan Türklerinden katılımlar olmuştur. Bu çalışmada gönüllülerin Osmanlı ordusuna nerelerden katıldığı, nereye gönderildiği, Çerkes gönüllülerin özellikleri, gönüllerin yaptıkları taşkınlıklar, cezalandırılma usulleri, bu konuya dair alınan tedbirler detaylarıyla incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sırbistan, Osmanlı Devleti, Çerkes, gönüllüler, taşkınlıklar

OTTOMAN VOLUNTEERS IN THE 1876 OTTOMAN-SIRP-MONTENEGRO WAR

Abstract

On July 1, 1876, Serbia and July 2, 1876 Montenegro declared war on the Ottoman Empire. The start of the war was greeted with joy by the subjects of the Ottoman Empire and the people began to write voluntarily. Volunteers from all over the country were armed and sent to their troops within certain rules. While the Circassian volunteers and their skills in the war drew attention, the volunteers also acted undesirably. Before the war, Circassians were also seen extorting animals and it was claimed that they caused some outbursts. During the war, village looting and burning were heard. The interrogations of those involved in the thefts were made, but due to the war environment, the necessary punishments could not be given.

At the beginning of the war, the proclamation of the Grand Vizier Mehmet Rüşti Pasha regarding the volunteers was published. Despite this announcement, the volunteers continued their outrage. They also went to Austrian lands and engaged in looting activities there. Among the volunteers who were harassing the people with state weapons and ammunition in their hands, the seized weapons and ammunition were taken by the government and they were imprisoned for 10 days to a month depending on the degree of their crimes, and after that, it was found appropriate to take a temporary procedure to return them to their hometowns. Russian, Bulgarian, Italian etc. volunteers helped the Serbian army, as well as the Ottoman army from Circassians, Kurds, Arabs, Anatolian and Balkan Turks. In this study, it has been tried to examine in detail from where the volunteers joined the Ottoman army, where they were sent, the characteristics of the Circassian volunteers, the outbursts of the volunteers, the methods of punishment, and the measures taken on this issue.

Keywords: Serbia, Ottoman State, Circassian, volunteers, outbursts

Giriş

Hersek'in küçük kasabası Nevesin'de mültezimlerin zulmü, ağır ağnam vergisi ve askerlik meselesi gibi konularda şikâyetle bulunan bir grup Hristiyan'ın isyan ederek Karadağ'a sığınmasıyla 1875'te Hersek İsyanı başlamıştır. Karadağ'da Rus Konsoloslugu, Karadağ Prensligi ve Sırp isyancı ajanlarıyla görüşüp silah ve teçhizat teminatına güvenerek burada bir kalkışma planlayan asiler Rus elçisinin aracılığıyla affedilmişler ve kasabalarına dönmüşlerdir. Ancak Osmanlı Devleti'nin bu hoşgörüsünü zaaf olarak algılayıp, Slav derneklerinin kışkırtmaları ve teşvikleri sayesinde tekrar Osmanlıya başkaldırmışlardır (Uygur 2020: 565). İsyan tüm eyalete yayılmış ve Temmuz 1875'te Hersek'in büyük bir bölümü kargaşa içinde kalmıştır. Siyasi bir nitelik kazanan isyan Büyük Güçler'in müdahalesine yol açmış ve Bosna'daki Ortodoks Sırlara da sirayet etmiştir (Özkan 2016: 855). Ocak 1876'da Sırbistan'da hazırlanan plana göre Bosna'daki Hristiyan Sırların özgürlüklerine kavuşturulması ve silahlı işgal yoluyla bu vilayette yeni bir düzen kurulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ana Sırp kuvvetlerinin Bosna'ya girmesi ve orada yerleşik Hristiyan halka etkin yardımda bulunması tasarlanmıştır (British Documents 2 1984: 318). 12 Mayıs 1876'da Sırbistan'da ordunun başına Rus Generali Çernayef getirilmiştir (Baltalı 1982: 61). General Çernayef'in gelişiyle planda değişikliğe gidilmiştir. General başlıca kuvvetlerini Niş civarında yoğunlaştırmış ve onları üç hafta boyunca bir atalet içinde tutmuştur. Bosna'ya gönderilen Sırp birlikleri ise hiçbir yerde yeterince büyük gruplar

halinde çalışma yapamayıp dağınık ve yayılmış halde kalmışlardır. (British Documents 2 1984: 318). Sırbistan'daki Rus konsolosu Kartsov Sırbistan'ı Panslavist ideallerle savaşa teşvik etmekte ve Rus hükümetinin kendisine yardımcı olacağını belirtmekteydi. Bulgar İsyanı sebebiyle Rusya'daki Panslavist tahrikler de en üst düzeyde idi (Kocabaş 1989: 297). Dolayısıyla 1 Temmuz 1876'da Sırp ordusu Niş sınırını geçmiş ve saldırılara başlamıştır. Sırbistan Prensi Milan halkına yayınladığı beyannamede Bosna-Hersek Hristiyanlarını Türk zulmünden kurtarmak için silahlarını onların silahlarıyla birleştireceğini söyleyerek savaş ilan etmiştir. 2 Temmuz'da ise Karadağ savaş ilan etmiştir. Böylece Sırbistan ve Karadağ ile Osmanlı Devleti arasında savaş başlamıştır (Özkan 2011: 271).

13 Temmuz 1876'da Moskova Metropoliti Sırp ve Karadağlılara yardım için özel bir program düzenlemiştir. Petersburg'da ise sosyete bayanları tren ve vapurlarda para yardımı kampanyası başlatmışlardır. Rus ordusundan Sırbistan'a gidecek subaylar izinli sayılmış ve Macaristan üzerinden 400 gönüllü subay Sırbistan'a girmiştir (Kocabaş 1989: 298). Sonrasında da 12.000 silahlı kişi hiçbir engelle karşılaşmadan Rusya'dan gelerek Sırbistan'a gitmek için Macaristan'dan geçmişlerdir (BOA, HR.SYS. 183/33). General Çernayef Rus gönüllülerine yaptığı konuşmada "siz Slavcılık meselesinin pişdarı olduğunuzu unutmamalısınız. Sırbistan davasının hak olduğuna, Rusya'nın teveccühüne ve muavenetine güvenerek Slav bayrağını açtı" demiştir. Rus Çarı II. Aleksandr ise 11 Kasım'da Moskova'da bir toplantıda Sırp ve Karadağlıları överek "bizim gönüllülerimiz, Slavseverlik için kan borcunu fazlasıyla ödedi... Mukaddes vazifemizde Tanrı'nın yardımına nail olacağız" demiş ve "... ben bağımsızlık hareketine sebatla niyet edebilirim" diye sözlerini sürdürmüştür (Kocabaş 1989: 298-300).

1.Savaş Öncesi Osmanlı Gönüllüleri

Savaşta Osmanlı kuvvetleri üçü Sırbistan'a ikisi de Karadağ'a karşı seferle görevlendirilen beş birlik halinde teşkilatlandırılmışlardır. Sırbistan'a görevlendirilen Vidin'deki kuvvetler Osman Nuri Paşa, Niş'teki kuvvetler Ahmet Eyüp Paşa, Yenipazar'daki kuvvetler ise Ali Paşa ve Mehmet Ali Paşa komutasında idi. Silah altındaki asker sayısı tahminen 300.000 iken ordunun başında Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa bulunmaktaydı. Sırp ordusunun ise Drina yani Yenipazar fırkası General Ranko Alimpiç, İbar fırkası General Zack, Timok fırkası General Leschanin ve Güney ordusu Rus General Çernayef komutasında idi. Sırp kuvvetleri muntazam ve gönüllüler olmak üzere toplamda 150.000 kişiydi (Özkan 2011: 274-275).

Savaş başlamadan önce "Yaşasın Osmanlılar! Var olsun milletin gayreti" şeklinde yazılarıyla Osmanlı tebaasının gönüllü birlikler oluşturduğunu yazan *İttihad* gazetesi Aksaray, Beyazıt, Kasımpaşa, Üsküdar, Kadıköy, Beylerbeyi ve Bab-ı Ali'de açılan imza kampanyasına katılımın çok fazla olduğunu duyurmuştur. Bu coşkulu katılımın Osmanlı Devleti aleyhinde yürütülen politikalara karşı ulvi bir cevap olduğunu belirtmiştir. *İstikbal* gazetesi imtiyaz sahibi Teodor Kasap da Beykoz'da toplanan Osmanlı gönüllülerinin Osmanlı tebaasının fedakârlığının bir göstergesi olduğunu yazmıştır:

"Hamiyetli ve kahraman insanların dünyada ve ahirette mükâfatlarını alacağını, onların Osmanlılığın şanını yeniden ihya ettiklerini ve düğüne gider gibi güle oynaya askerlerimizin yanında imdada yetiştiklerini" belirtmiş ve "Vatanımızın saadet ve selameti için gerçekleşen bu birliktelik

sayesinde düşmanlarımızın ciğerine hançer sapladık ve Osmanlıların şecaatinin daim ve baki olduğunu dünyaya duyurduk ” sözleriyle gönüllüleri ihya etmiştir (Bağırhan 2008: 46). Yine İstikbal gazetesi “Belgrad zabt olunduktan sonra Sırlar Osmanlı askerine gerek bile kalmadan Çerkes süvarilere ve başıbozuklara bile dayanamayacaklardır” diye yazmıştır (Bağırhan 2008: 35).

Savaş öncesinde Sırbistan’ın giriştiği askeri hazırlıkların çokluğu ve saldırı için her türlü tedbiri aldıkları Bosna ve Tuna vilayetlerinden ve Yenipazar kumandanlığından alınan telgraflardan anlaşılmıştır (Özkan 2011: 267). Osmanlı Devleti de gerekli önlemleri alarak 1875 yılı sonbaharında yaklaşık 160.000 askeri Sırbistan sınırına yığılmıştı. Sırp askeri planı Osmanlılara karşı dışarıdan ve içerden saldırıyı öngörmekteydi. 16 Haziran 1876’da varılan anlaşma uyarınca da Karadağ ordusunun Hersek’e karşı, Sırbistan’ın da Bosna’ya, Sancak’a, Timok’a ve Niş’e karşı bir saldırıya girişmesi öngörülmüyordu. Bulgaristan’daki Nisan ayaklanmasının da Bosna-Hersek’teki ayaklanma ile paralel şekilde yürüyeceği ve Sırp sınırındaki Osmanlı ordusunun arka kısmını tehdit edeceği umut edilmekteydi (Djordjeviç 1965:135-136).

Aynı tarihlerde Servi merkezinden Tuna valisi gönderdiği telgrafta, gizli şekilde gelen emirlerin uygulamaya konulması için bizzat Vidin’e giderek Mutasarrıf ile müzakerelerde bulunduğunu, Vidin tarafında mükemmel bir ordu bulmakla beraber idaresi Balkan’a pek de civar olmadığı cihetle önceden vilayetçe teşkil edilmiş olan ihtiyat askeri ve Hristiyan ilavesine karar verildiğini belirtmiştir. Ayrıca gönüllü fırkaları teşkilinden vazgeçildiğini ve Sofya Mutasarrıfı’nın dahi Lom’a çağrılarak Sofya sancağınca İslam ve Hristiyan on fırkanın Mustafa Bey kumandasına verilmesinin kararlaştırıldığını, bir gaile çıkması halinde bunların İkinci Ordu’nun nezaret ve kumandası altına verileceğini bildirmiştir. Lom’dan hareketle bazı kazalara uğranılarak oraya gelindiğini, gerek oralarca ve gerek Vidin taraflarında fesat erbabının aldatmalarına kapılanlar olsa bile, kalkışmalarının Bosna-Hersek hadisesinin kazanacağı hale ve Sırların kullanacağı harekete, tahriklerine ve tehditle yapacağı tesirlere göre olabilmesinin muhtemel olduğunu, şu anda Müslüman ve gayrimüslim ahali arasında endişe verecek bir hal olmadığını, muhacirlerin ise bazı tesirli tedbirlerle hırsızlık girişimlerinin önü alınır gibi olduğunu görüldüğünü ifade etmiştir. Bununla birlikte Turnu’ya da gidilerek orada da ihtiyaten on fırka gönüllü tertibiyle merkeze dönüşün kararlaştırıldığını bildirmiştir (BOA, A.MKT.UM. 1458/35). Yine Niş Kumandanı Ahmet Eyüp Paşa’dan gelen telgrafta Balkan’ın malum yerlerde bulunan askerler ile muhafazasının hal ve mevki icabından uygun görüldüğü halde gereğinin icrası ve Balkan’ın eski tasarlanan şeylerden dolayı gönüllü fırkalar teşkiliyle korunması için de kumandan ve vali paşalar hazretleri arasında müzakereyle kararlaştırıldığı takdirde icabının yapılmasının Seraskerlik makamına yazıldığı belirtilmiştir. (BOA, HR.MKT. 916/87). Tuna sancağına dair alınması gerekli bazı tedbirlerin icrası hakkında da gönderilen gizli yazı üzerine Vala-yı Seraskeriye (Harbiye Nezareti) ile haberleşilerek teşkil olunacak gönüllü fırkalarının Osmanlı askeri kumandasının yüksek rütbeli kumandanlardan birine ve gönüllü fırkalar kumandasının mülkiye memurlarından birine münasebeten verilmesi ve bunların İkinci Ordu’nun nezareti altına ve kumandasına verilmesi kararlaştırılmıştır (BOA, A.MKT.UM. 1457/87). Yine Tuna vilayetine gelen yazıda Sofya ve Tırnoviça’da kurulmakta olan gönüllü fırkalarından 2.000 nefer için ihtiyaç görüldüğü zaman verilmek üzere mevcut

1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nda Osmanlı Gönüllüleri

bulundurulması gereken silahlar ve cephane hususunun Serasker Paşa ile haberleşilmesi istenmiştir (BOA, A.MKT.UM. 1460/32). Tuna vilayetinden ise Sadrazamlık makamına gönderilen telgrafta Edirne dahilindeki olay üzerine oralarca da bir uygunsuzluk olması halinde Sofya ve Tırnova sancaklarında teşkil olunan gönüllü fırkalarının kullanılmasına mecbur kalınacağından bunlar için 2.000 adet tüfek ile lüzumu kadar cephanenin süratle gönderilmesi istenmiştir (BOA, A.MKT.MHM. 480/53). Tuna vilayetinin bir diğer telgrafına cevaben ise talep olunan 80 nefer ile iki vapurdan birinin sonraki gün, diğerinin de müteakiben gönderileceği ve bunların gelişine değin Tuna'da bulunan Osmanlı gemi ve kumpanya vapurlarıyla oraların iyi idare ve muhafazasına çalışılmasının beklendiği bildirilmiştir (BOA, A.MKT.UM. 1465/68). Bosna Hersek, İškodra, Yenipazar, Niş ve Vidin kumandanlıklarına ayrı ayrı gönderilen telgraflarda ise mevcut meseleden dolayı Osmanlı ülkesinden toplanarak fırkalarda mevcut bulunan ve bundan böyle toplanacak olan gönüllülere yalnız günlüğü birer kıyye ekmek ve bir yerde ikametleri sırasında 80'er dirhem lehm? (yutma) erzakı verilmesi belirtilmiştir. Bunların süvarilerinin hayvanlarına yem ve yalnız hayvanlarının nal vesairesi masrafı olmak üzere aylık 50'şer gurus maaş ve savaşta hayvanları telef olanlara da Beytü'l-mal'dan hayvan verilmesi kararlaştırılmıştır. Kendilerine hiçbir surette zaruret çektirilmemesi ve orada ona göre gereğinin yapılması ve bunların savaşa muntazam surette ve kendilerinden hakkıyla istifade olunacak şekilde sevki bildirilmiştir(ATASE, OSK Kutu:14 Gömlek:81 Belge:81). Serdar-ı Ekrem de Sadrazamlık'a yazdığı 23 Mayıs 1876 tarihli telgrafında,

“Gönüllü askeri denilen iki sınıftır. Birincisi evlerini basıp yakarak yaşayanlarını öldüren eşkiyaya can ve vatan koruması uğrunda silah ile karşılık verenlerdir. İkincisi mevcut halin zorlaması ve hükümet tarafından vuku bulan davet üzerine memleketlerinin en muteber ve mutemet adamları maiyetlerinde olarak gelen ve askeri subaylar refakatlerinde bulundurulmuş takımındandır. Şimdiye kadar bu iki takımdan hakkıyla eşkiyaya karşı koymadan başka kimse hakkında aşağı merteye bir kötü muamele vuku bulduğu yoktur. Çerkesler bahsine gelince bunlar da adı geçen ahalden olup can ve aile koruması ve hane ve mal esirgemeye mecbur ve mazurdur ve bunların hareketleri aynı öteki eski oturanlar gibidir. Bunlardan gerektiğinde öteberiye sevk olunmağa kuvvetli lüzum görüldüğü takdirde diğer gönüllü sınıflarında icra kılındığı vechle bunların da askeri subaylar ve memleket ileri gelenleri nezareti altında bulundurulmasından geri durulmamıştır. Osmanlı askerinin yeterliliği cihetle ikinci takımdan lüzumu kalmayanlar yerlerine iade olunmakta olduğu ve bu hususta icabından vuku bulan rivayetler vakanın zıttı olduğu arz olunur” demiştir (BOA, A.MKT.UM. 1469/28).

Mülkiye memurlarına özel talimat ise şu şekilde idi:

“Şu aralık Rumeli kıtasında cereyan eden mülkiye olayları sebebiyle istihdamlarına mecburiyet görünen ihtiyat askerinin tertibinden tek maksat genel asayişin sağlanmasıyla ahalinin emniyetini ihlale çalışan fesat erbabının zararlarını ortadan kaldırmak maddesi ise de bu devlet şimdi bile meydanda bir sebep yok iken fesat sözler çıkararak onunla zararlı

niyetlerinin desteklenmesine giriştiği halde böyle gayrı muntazam asker istihdamından dolayı ellerine bir ipucu geçecek olursa ondan ne kadar şikayet ve gürültü çıkaracakları, Osmanlı Devleti'ni ne derece zorluğa düşürecekleri izahtan müstağni bulunduğundan hükümet memurlarının bu ihtiyat askerlerinin tertip ve idaresinde aşağıdaki işlere uygun hareket etmeleri katiyen istenilen ve gerekli görülendir.

Öncelikle ihtiyat askerinin ve gönüllü askerin ahali arasında ırz ve namus ile güvenilen takımdan ve elebaşlarının oldukça itibarlılardan kaydedilmesi ve tayin edilmelerine dikkat edilip öyle serseri ve durumu meçhul adamlar istihdam olunmaması,

Kaydedilecek ve tertip edilecek ihtiyat neferlerinin muntazam asker fırkalarının maiyetinde ve kumandası altında istihdam edilmesi ,

İhtiyat neferlerinin Osmanlı askerleri maiyetinde olmayarak başkaca istihdamları icap ederse vazifelerini güzel kullanarak ve itaat eden ahali sınıfının emniyetlerini kazanmaya dikkat ederek, hiç kimsenin mal ve can ve namusuna zerre kadar sataşma ve saldırıda bulunmamaları ve bulunacak olurlarsa faillerinin şiddetli cezalandırılacaklarını bilmeleri için elebaşı ve sair subaylarına ve onların vasıtalarıyla erlerine kesin tembihlerde bulunulması ve hükümet tarafından hareket şekillerine daima dikkat ve nezaret edilerek şikayet ve iddia vukuuna sebebiyet verilmemesi istenmiştir. Tertibi kararlaştırılmış olan ihtiyat askerinin ve gönüllü askerin istihdam suretlerini içeren kaleme alınan özel talimatın bir nüshasının gönderildiği, adı geçen askerin istihdamınca edilecek muamele talimatta belirtilerek, askerlerin bu karara göre istihdamına dikkat edilmesi belirtilmiştir (BOA, A.MKT.UM. 1475/65).

2.Savaşta Osmanlı Gönüllüleri

Savaş başlayınca gönüllüler de cephelere sevk edilmeye başlamıştır. Rizeli Hasan Bey'in maiyetinde bulunan 550 gönüllü yardımcı asker ile nizamiye refakatinde istihdam edilmek arzusunda bulduklarından vapura bindirilerek gönderildiğini Miralay Mehmet Hidayet, Harbiye Nezareti Muavene Askeri Teçhiz Cemiyeti'ne yazmıştır (ATASE, OSK Kutu:1 Gömlek:57 Belge:57). Yine Kastamonu Vilayeti Mutasarrıfı Abdülnafi Bey de Harbiye Nezareti'ne yazdığı yazıda Kastamonu gönüllü askerinin Varna'ya gidecek Koçhisar taburlarıyla birlikte özel vapura bindirilmeleri ferman buyurulmuşsa da bu gönüllerin de Koçhisar taburuyla beraber Varna'ya veyahut İstanbul'a gönderilmeleri hakkında bir açıklık olmadığını belirterek bunlar ertesi gün vapura bindirileceğinden açık emir verilmesini istirham etmiştir (ATASE, OSK Kutu.1 Gömlek:66 Belge:66). Edirne vilayeti ve Pazarcık'da Nazif Bey'e ve Sofya valisiyle Sofya kumandanına ayrı ayrı gönderilen telgraflarda ise 500 nefer gönüllü piyade askerinin Şnayder tüfekleriyle ve askeri elbiseleriyle silahlı ve donatılmış olarak trenle yola çıkarıldığı bildirilmiştir (ATASE, OSK Kutu:5 Gömlek:7 Belge:7). Aynı şekilde Edirne vilayetine çekilen şifrede Kazgan ile Osmanpazarı'nın öneminden dolayı ve Kazgan için İslimye tarafından toplanan yardımcı asker yeterli mertebede olmadığından ihtiyaç görüldüğü zaman gerek İslimye sancağı ve gerek diğer civar yerler ahalsinin mevkilerdeki askerlere yardımcı olmaya muktedir halde

bulunmasının sağlanması ve silahlara ihtiyaç varsa da bildirilmesi tebliğ edilmiştir (BOA, MB.İ. 39/5). Harbiye Nezareti'ne Vidin Kumandanı Osman Nuri Paşa tarafından gönderilen yazıda da birinci defa silahsız olarak gönderilen 1400 kadar neferin taburda fazla bulunan tüfeklerle silahlandırılarak bunlarla taburların noksanının ikmal edildiği, ikinci defa silahsız olarak gönderilen 1.983 nefer için orada verilecek tüfek olmadığından bunlara lüzumu kadar silahın serien gönderilmesine izin verilmesi istenmiştir. Beşinci Ordu'dan oradaki taburlarında fazla tüfek olmadığı cihetle o taburlara gönüllü nefer verilmeyip önce Binbaşı Ali Bey refakatiyle gelen gönüllü taburlarından ikişer bölük verildiğini ve bundan böyle de silahlı olarak gönüllü neferler gönderilmesini bildirmiştir (ATASE, OSK Kutu:11 Gömlek:105 Belge:105).

Üçüncü Ordu Müşirliği'nden gelen telgrafta ise Prizren sancağından tertip edilmiş 20.000 nefer yardımcı askerleri arasında muvazzaf olan 6.000 neferin de gönüllü sırasına ithal olduğu ve bu 20.000 neferin verilecek emre intizaren mahallerinde hazır bulunduğu ifade edilmiştir. Gönderilen 4.000 adet şeshane tüfeğinin Priştina'ya nakledilip Prizren'de dahi 1.600 şeshane mevcut olarak askerlerin hareket zamanlarında yarısı kendi tüfekleriyle ve diğer yarısının şeshane tüfekleriyle teslimi kararlaştırıldığı ve askerlerin öyle uzun müddet askeri mevkilerde durdurulmaya tahammül edemeyeceğinden hemen gerektiği zaman ne miktarı, nereye sevk edileceği kendisine ve Prizren Mutasarrıflığı ile haberleşilerek takım takım istenilmek üzere Niş Mutasarrıflığı'na da bildirilmesi istenmiş, Bab-ı Ali'ye de yazılmıştır (ATASE, OSK Kutu:12 Gömlek:140 Belge:140). Yine Hazine-i Hümayun hademelerinden 12 kişi (Ali, Bican, İsmail Hakkı, Mehmet Nuri, Ömer, Mehmet Emin, Osman, Ali Rıza, Mustafa, Mehmet Efendiler ve Murat, Ahmet Ağalar) de askerlik yoluna kendi istekleriyle katılmak ve kaydolmak istemişlerdir (BOA, TS.MA.e. 614/47). Berkofça kazasının Çerkes ahali tarafından da tertip olunan geçici ihtiyat askerlerinin defteri düzenlenmiştir (BOA, SRA.d... 294). Yine İstanköy Mutasarrıfı olan Bedirhan Paşazade Necip Bey de Bab-ı Ali'ye gönderdiği telgrafta yalnız vatanın muhafazası meşru hizmetinde bulunmak için kendisinin Kürdistan yiğitlerinden 10.000 nefer gönüllü asker tedarikiyle orduda istihdamına müsaade edilmesini niyaz etmiş ve kendisi o havalide asaleti olan aile üyelerinden bulunduğundan arzusu kabul edilmiş ve takdir görmüştür. Onun Dördüncü Ordu maiyetine gönderilmesi ve tertibini istediği asker maddesi müzakere edilmek üzere hemen İstanbul'a çağırılması ve İstanköy Mutasarrıflığı'na da Cebel-i Garbiyye Mutasarrıfı Refi Efendi'nin memuriyeti icrasının Vükela Encümeni'nde konuşulması kararlaştırılmıştır (BOA, İ.MMS. 55/2484).

Savaşın ilerleyen zamanlarında da gönüllü kaydı sürmüştür. Bab-ı Ali'ye yazılan yazıda Dördüncü Ordu tarafından savunma hareketi için 85 tabura muhtaç olduğuna dair Dördüncü Ordu Müşirliği'nden önceden gelen yazı üzerine taburları tamamen tertip ile oraya yerleştirilmiş olsa bile yine karşılık verme mümkün olamayacağından şayet Rusyalının tecavüzü vuku bulur ise savaş kabul edilmeyerek asker tedricen geri alınıp istihkâmlara sığınarak çekilme ve devletçe verilecek karara uygun hareket edilmesinin Dördüncü Ordu Müşirliği'ne bildirildiği yazılmıştır. Sonra Müşirlik'ten gelen telgrafta ordu dairesinde şu anda 35 tabur mevcut olup Rusyalının öyle tecavüzü halinde mevcut ile istihkamların muhafazası sağlanamayacağı beyan edilerek nasıl hareket edileceğinin bildirilmesi istenmiştir. Dördüncü Ordu'nun muhafaza dairesinde bulunan askerinin artırılması bundan

önce mümkün olamadığı gibi şimdi de sağlanamayacağına ve devletçe Üçüncü sınıf redif taburlarının dahi silah altına alınması tasarlanmakta ise de bu taburların toplanması vakte muhtaç bulunduğundan, imkan derecesinde muhafazasıyla gereken tedbirlerin alınması istenmiştir. Yani istihkamlara mümkün olduğu kadar ve icabına göre nizamiye ve redif taburları koymak ve topçularını çoğaltmak ve istihkamların hepsine silahlar konulmuş olduğundan gerektiğinde civar Müslüman ahaliden gönüllü çağrılıp bu silahlarla silahlandırılarak istihdam olunması için uygun tertibatın yapılması telgrafla cevaben tavsiye edilmiş ve bildirilmiştir (ATASE, OSK Kutu:11 Gömlek:121 Belge:121). Hariciye Nezareti'ne gönderilen 28 Aralık 1876 tarihli yazıda Osmanlı askerlerine yardım için birtakım gönüllü İslam askerinin Hindistan'dan İstanbul'a gideceği İstanbul gazetelerinde okunmuş ise de bunun uydurmadan ibaret olduğu belirtilmiştir. Oradan Mısır'a asker sevk edilmek icap etmiş olsa ne miktarda asker gönderilebileceğini soran bir telgraf Londra'dan Hindistan hükümetine gelip, hükümet tarafından da 15.000 nihayet 20.000 asker gönderilebileceği mealinde cevap verilmiştir. Bunun üzerine birçok ay önce İngiltere'de doğu tarafına gönderilmek üzere 30.000 asker hazırlanmakta olduğundan bahisle oradan da gerektiğinde Mısır tarafına gönderilmek üzere 20.000 asker hazır bulundurulması için Londra'dan bir telgrafi emir gelmiş olduğu Bombay gazetelerinde okunmuştur. Hindistan gazetelerinde görülen haberlerin bundan ileri gelmiş olduğu bellidir. Bununla beraber sonradan İngiltere devleti doğu politikasını tamamen değiştirmiş olmasıyla şimdi buna dair burada gazetelerde bir bahis ve haber ve ne de hükümetçe bir tedarikat ve askeri teçhizat görünmüyor. Şu kadar ki Peşaver hududunda olup Afganistan dâhilinde bulunan *Eferperi* aşireti bir süreden beri hududu tecavüz ederek İngilizlere hasarlar vermekte oldukları cihetle geçen sene üzerlerine bir miktar asker sevk olunmuşsa da bir iş görülemeyip dönülmüş olduğundan bu aşiretin yine saldırıya yeltenmekte olduğu haber alınmakta iken bu kez oranın *Times of Andria* adlı İngiliz gazetesinde görülüp takdim edilen bir telgrafa nazaran 20.000 asker hudut tarafına gönderilmek üzere hazırlanması için emir verilmiş olduğu beyan edilmiştir (BOA, HR.MKT. 955/28) Askeri harekât sebebiyle tabii olan olağanüstü masraflardan dolayı Meclis Zaptiye İdaresi Heyeti ile Kâtipler Kalemî taraflarından yardım parası olarak takdim ettikleri paranın toplam 18.910 guruş olduğu, 12.750 kuruşu Meclis Zaptiye İdaresi Heyeti, kalan 6.160 kuruşu ise adı geçen Meclis Kâtipler Heyeti'nin verdiği belirtilmiştir. Sırp eşkıyası üzerine sevk edilmek üzere Harbiye Nezareti'ne kaydolmakta olan gönüllülerin teçhizat masrafları için yardım parası olarak meclisce toplanan paranın 7.450 kuruşunun özel memura verilerek nizamiye veznesine teslimi için Harbiye Nezareti'ne gönderildiği ve olağanüstü savaş masraflarından dolayı önceden yardım için takdim edilen 18.910 kuruşun da memura teslimen Bab-ı Ali'deki özel komisyon tarafından başkaca tezkire ile gönderilmesi istenmiştir (BOA, ZB. 10/13).

Savaş sırasında Osmanlı ordusunda piyadelerin Şnayder tüfekleri ve seferin sonlarına doğru da Martini tüfekleri, süvarilerin 16 fişekli Winchester karabinaları, topçuların da çemberli ve çembersiz Krupp toplarıyla silahları ve koşum hayvanları mükemmel halde olup piyade ve topçu cephanesi yeterli derecede idi. Sırp ordusunda ise erler 20 yaşından 50 yaşına kadar askeri hizmet ile görevliydi ve silahları ise birinci kıtaların kuyruktan dolma Pipodi tüfeğiyle ikinci kıtalar eski sistem tüfeklerle, süvariler ise kılıç, tabanca ve karabina ile silahlı idiler. Topları Osmanlılarınkinden aşağı olmayıp, koşum hayvanlarının eksiksiz olduğunu, seferin devamınca cephane açısından bir eksiklik

hissetmediklerini, cesaret ve metanette ise Türklerden ve ırktaşları olan Karadağlılardan pek geri olduklarını, bu seferde Sırpların Osmanlılarla boy ölçüşemeyeceklerini yeterli derecede gösterdiklerini Ali Fitri 92-93 *Osmanlı-Sırp Seferi* adlı eserinde yazmıştır. Sırp ordusundaki *Lejyon Senet* adlı gönüllü ve fedai kıtalarının ise ümit edildiği kadar iş göremediklerini de yine Ali Fitri belirtmiştir (Ali Fitri 1328: 16-17).

3.Çerkes Gönüllüler

Ali Saib Paşa'dan Harbiye Nezareti'ne gelen telgrafta 3.000 adeti Mitroviça fırkasında toplanan Çerkes muhacirlerinin süvarisi ile Yakova, İpek ve Debre gönüllülerine dağıtılmak ve 1.000 adedi Bosna'ya gönderilmek üzere cephaneye 4.000 adet Winchester tüfeklerinin ilk vapur ile yetiştirilmesi istenmiştir (ATASE, OSK Kutu:12 Gömlek:168 Belge:168). Osman Paşa ise Vidin'de idare başkanlığına gönderdiği telgrafta İstanbul'dan oraya gelecek 900 kadar gönüllü erleriyle 800 nefer beyaz elbiseli Çerkesler ile muhtelif yardımcı askerin orada tutulmayarak hemen kendi taraflarına sevk ve gönderilmesini istemiştir (ATASE, OSK Kutu:16 Gömlek:19 Belge:19). Yine Ali Saib Paşa, Sadrazamlık'a gönderdiği yazıda Mitroviça'nın 6 saat içerisinde ve imtiyaz hattından 3 saat mesafedeki Soçaniça mevkiine kadar bizzat gidilip oradaki Mirliva Abdullah Paşa müfrezesinden 400 Çerkes ile 1.000 kadar Prizren yardımcı askeri ve arkalarından bir tabur tertip edilerek Kaymakam Sadettin Bey kumandasıyla çitten içeri keşifte bulunmaları için gerekli tembihlerin yapılarak dönüldüğünü bildirmiştir. Abdullah Paşa'dan gece saat 4'te aldığı yazıda bir tabur Osmanlı askeri ile dönüş hatları temin edilerek Çerkes ve yardımcı askerler Sırp hududuna sevk edilerek çit dahilinde 3 saat süren savaş yapıldığı, 3 köyü yakılan Sırp savaşı meydanında 300'den fazla ölü bırakarak perişan olduklarının belirtildiğini ifade etmiştir. Haylice tüfek ve cephaneye ele geçirilmiş olduğu, Çerkeslerden 2 yaralı ve 2 baş hayvanın telef olup, Prizren yardımcı askerinden bir kaç yaralı olduğu ve Sırp tarafından daha bir 6 tabur sağ taraftan yardımcı asker üzerine gelmek istemişler ise de ileriye konulan nizamiye askerinin bunlara fırsat vermediklerinin anlaşıldığını bildirmiştir (ATASE, OSK Kutu:4 Gömlek:59 Belge:59).

Savaş Sırp sınırlarını önce Vidin, Niş ve Yenipazar taraflarından saldırıya geçmeleriyle başlamıştır. Vidin Kumandanı Osman Nuri Paşa, Sırp sınırlarını içine çekilmeye zorlamıştır. Niş bölgesinde ise Süleyman Paşa ve Hafız Paşa Sırp sınırlarını içine çekilmeye zorlamıştır (Özkan 2011: 275; Mahmud Celaledin Paşa 1979: 212; Karal 1995: 20-21). Sırp sınırlarını Drina ordusu Drina'yı geçerek Belyina kasabasında Türklere saldırmış ancak bu saldırı geri püskürtülmüştür. Drina ordusu ilerleyişini durdurmuştur. İbar ordusu ise Yavor'da sınırı geçerek Seniça'ya doğru yola çıkmış ancak önemli kayıplarla geri püskürtülmüştür. İbar ordusunun başarısızlığı büyük bir yenilgi olarak yankılanmış ve ordu komutanı General Zach görevden alınmıştır. Niş kuşatmasını gerçekleştirecek Morava ordusu ise birkaç kola ayrılmıştır. Çernayef komutasındaki ana kolun Babina Glava'daki Türk pozisyonunu ele geçirerek Akpalanka ve Pirot (Şehirköy) üzerine yönelmesi Niş ile Bulgaristan arasındaki bağlantıyı kesmesi ve mümkünse Bulgaristan'da ayaklanmaya neden olması gerekiyordu. Çernayef savaştan sonra Babina Glava'yı ele geçirip, Akpalanka'ya yaklaşmışken Timok ordusundan kötü haberler gelince geri çekilmiştir. Akpalanka ve Pirot'a yönelik operasyonlar Sırbistan'ın doğu sınırının güvenli şekilde savunulmasını gerektirmekteydi. Yoksa Türkler Timok'a saldırırsa Çernayef'in hemen arkasında

mevzilenmiş olacaktı. Çernayef ise sınırı geçerek savunmasını güçlendirmek için kuleleri ele geçirmeye çalışmıştır. Çerkes birliklerinin desteklediği Türk birliklerinin direnişi karşısında Sırp ordusu sınırın içine geri dönmek zorunda kalmıştır. Osman Paşa ise savunmadan saldırıya geçerek Sırp bölgesine akın etmiş ve Zayçar'a kadar topçularının tüm Timok vadisine hâkim olduğu önemli bir konum olan Veliki İzvor (Büyük İzvor)u işgal etmiştir (Yovanoviç 1934: 36-37). 21 Haziran (3 Temmuz) 1876'da burada yapılan savaşta Sırp lar 2.000 ölü vermiş ve istihkâmları da zapt edilmiştir (Mahmud Celaleddin Paşa 1979: 212). Timok ordusunun burayı kurtarmaya yönelik bütün girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ancak Büyük İzvor kurtarılanaya kadar Morava ordusunun saldırısının durdurulması gerektiğinden Sırp Başkomutanlığı Morava ordusunun bazı birlikleri ile takviye edilen Timok ordusunun Çernayef'in kumandası altında Büyük İzvor'da büyük bir savaş başlatmasına karar vermiştir (Yovanoviç 1934: 37-38). Sırp lar Zayçar'dan 18 taburla çıkmış ve 18 Temmuz'da Türk hatlarına ilerlemişlerdir (British Documents 1984: 276). Ancak yapılan savaşta Sırp lar 2.000 asker ve 5 top kaybetmişlerdir (Yovanoviç 1934: 38; Mahmud Celaleddin Paşa 1979: 212). 7 topçu atı ve çok sayıda silah da ele geçirilmiştir (British Documents 1984: 276). Sırp lar 8.000 de yaralı vermişler, Vidin tarafından ilerlemekten ümit kesmişlerdir. Osmanlı askeri sonrasında Zayçar'ı ele geçirmiştir. Sırp lar Niş'ten sınırı geçmiş, Şehirköy tarafından Süleyman Paşa ve Palanka tarafından ise Hafız Paşa kumandasındaki kuvvetler bunları uzaklaştırmıştır. Özellikle Çerkes süvarilerinin dağlardan ve kayalardan attıkları kurşunlarla kendi sınırlarına çekilmişlerdir. Ürgüp ve Kurşunlu tarafına geçen Sırp ları da Niş'ten gönderilen yardımcı kuvvetler ile onlara katılan yerli Arnavutlar geri püskürtmüşlerdir (Mahmud Celaleddin Paşa 1979: 212-213). 18 Temmuz'da Halvi Aollie'den ayrılan 500 Abaza milis atlısından oluşan bir tabur Sırbistan'a girmiş ve yaktığı Gemiç köyünde Sırp lar ile savaşmış, Sırp lar 150 kayıp vermişlerdir. Yine Osmanlı birlikleri 16 Temmuz Pazar günü Ragovina tepelerinde üç kola ayrılmış, 3.000 Sırp'tan oluşan bir taburla karşılaşarak 5 saat süren savaşta Sırp lar yenilmiştir.

Sırp lar Okça'nın karşı kıyısında sınırın ötesinde takip edilmiş ve nehirde boğulanlara ek olarak 300'den fazla ölü ve yaralı, 6 esir, 1 bayrak, 100 tüfek, tabanca ve mühimmat vermişlerdir (British Documents 1984: 276). Sir H. Elliot da Lord Derby'e gönderdiği telgrafta Zayçar'daki son olayda Sırp ların ağır kayıplar vererek Türklerin eline 5 top ve çok sayıda silah malzemesi bırakarak geri çekilmek zorunda kaldıklarını bildirmiştir (British Documents 1984: 276).

Savaş başladığında nizamiye askerlerinin yanı sıra İstanbul'da ve başka vilayetlerde gönüllü bayrakları açılıp, eli silah tutanlar akın akın savaşa hazırlanmışlardır. İstanbul medreselerinde bulunan öğrencilerin hepsi silahlanıp Beykoz'da teşkil edilen ordugâhta nizamiye askerleri gibi talim yapmaya başlamışlardır. Bunlardan başka Osmanlı Devleti'nin eski devlet görevlilerinden Altunizade İsmail Efendi kendisi elbisesini ve parasını vererek bir gönüllü taburu oluşturmuştur. Yine Rum milletini ileri gelenlerinden Dimostini Efendi de hilal ve haçın bir araya geldiği bir bayrak oluşturarak, Hristiyanlardan asker yazmıştır (Mahmud Celaleddin Paşa 1979: 209). Gönüllüler Beykoz'da kurulan ordugâhta Miralay Hidayet Paşa tarafından eğitime tabi tutulmuşlardır. Mısır Hidivi İsmail Paşa da 3 aylık bir askeri fırka oluşturup, silah mühimmat ve zahire göndermiş, 3-4 parça Mısır gemisini de Tersane-yi Amire'nin hizmetine vermiştir (Urhan 2015: 204). Açılan bayraklar altında

1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nda Osmanlı Gönüllüleri

toplanan öğrenciler ve halk nizamiye askerleri sınıfına katılmayı kabul ederek, kısım kısım Harbiye Nezareti kışlarına giderek asker bölüklerine girmiştir (Mahmud Celaleddin Paşa 1979: 210). Türk milleti hükümete destek telgrafları çekerek ordu için para toplamıştır. İstanbul'da orduya yardım toplamak için İane-i Cihadiyye adlı bir komisyon kurulmuş ve mitingler de düzenlenmiştir (Urhan 2015: 204). Sırbistan ve Karadağ Savaşları çıktığında Osmanlı Devleti'nin kuvvetlerinin 50.000'i Ahmet Eyüp Paşa kumandasındaki Tuna ordusunda idi. Niş, Akpalanka, Şehirköy ve çevresine Ferik Mehmet Paşa kumandasıyla 17 taburdan ibaret bir fırka gönderilip, Vidin'de Ferik Osman Nuri Paşa, Niğbolu'da Fazlı Paşa kumandasında birer fırka oluşturulmuştur. Drina yani Yenipazar taraflarına Ali Paşa ve Mehmet Ali Paşa, Karadağ'ın kuzey tarafına ise Hersek'i korumak için Müşir Ahmet Muhtar Paşa gönderilmiştir. Müşir Ali Saib Paşa kumandasında Priştina'da yeni bir askeri fırka toplanmıştır. Fazlı Paşa fırkası Osman Paşa maiyetindeyken, Timok üzerine gönderilerek kendisine ordu kumandanlığı verilmiş ve Ahmet Eyüp Paşa Niş ordusunun teşkiline başlamıştır. Niş ordusunun ilk fırkası Hüseyin Hami Paşa, ikinci fırkası Hüseyin Sabri Paşa, üçüncü fırkası da Mehmet Paşa kumandasında idi. Ferik Süleyman Paşa da Bandirola'ya ihtiyat olarak tayin edilmiştir (Mahmud Celaleddin Paşa 1979: 210-211).

Osmanlı yardımcı kuvveti denilen gönüllüler hakkında *Fraye Presse* gazetesinin askeri muhabiri şunları yazmıştır:

“Düzensiz askerler Çerkesler ve başıbozuklardan mürekkep, Çerkesler tamamen, diğerleri kısmen ata binen 18 süvar idiler. Bunlar maaşsız, gönüllü olarak savaşa katılmış olup yalnız günlük birer nefer tayını almakta idiler. Çerkesler haşin olan tabiatları ve başıboş bulunan tavır ve hareketleri itibarıyla başlangıçta aynı mezheptekiler tarafından pek o kadar büyük bir teveccühe mazhar olamamışlardı. Lakin sefer esnasında askerliğe olan doğuştan yatkınlıkları ve tabii yiğitlikleri dolayısıyla düşmanlarının korkusunu gerektirdikleri derecede Osmanlı ordusunun da pek büyük hürmet ve sevgisini kazanmışlardı. Seferin devamı süresince hafif süvari hizmetini görmüşlerdir... Bir beldeden çıkmış olan Çerkesler mevcutlarına göre 15-30 kişilik bir kıta teşkil ediyor, her halükarda bir diğerinden ayrılmıyorlardı. Yalnız daimi surette aynı kıtaya mensup olarak savaş esnasında birbirinden ayrılmamakla kalmıyorlar keselerini de birleştirerek ganimet aldıkları malları aralarında kardeşçe paylaşıyorlardı. Her kıta gerek askeri hususlarda ve gerekse şahsi olarak aralarında olabilecek anlaşmazlıklarda tam yetki ile emir ve hükmetmek üzere kendi kumandanlarını içlerinden seçiyorlardı. Çerkes nefesine sahip, mağrur, sessiz, son derecede faal ve cinnet derecesinde cesur bir mahlûktur. Bir kıtaya mensup er, pek az olarak bir diğeri ile konuşur, diğer kıta erleri ile aynı derecede konuşmada perhizli bulunur. Muntazam askerler ile ise hemen hemen hiç görüşmez. Hatta maiyetlerinde bulunmadıkları paşalarla görüşmek bile istemezler, pek az münasebette bulunurlardı. Fakat bir Çerkes verilen görevin tamamen yapılacağından kesinlikle emin olunmalıdır. Tabii ki yenmesi güç zorluklar bundan hariç. Üzerine yüklenen görevin yapılmasının bitişine kadar ne yer, ne içer, ne de istirahat eder. Asla

usanmak ve tehlikeden kaçınmak nedir bilmez, askeri görevinin hakkıyla icrasını bir namus meselesi sayar.

Ordunun daima ilerisinde bulunmak arzusu gelip geçici bir hevese sahip olmadıklarını ve yan çizmek emelinde bulunmadıklarını gösterdiği gibi daima düşmanla temasta bulunmak ve kendilerine hâsıl olan maharet ve olağanüstü araştırma ile düşmanı arayıp bulmak ve peşlerinden ayrılmamakta bulunmalarını ispata yarar birer delildir. Çerkes daha mükemmeline tesadüf olunamayacak derecede tabien süvari yaratılmıştır. Atından ayrılmaz ve görünürde imkânsız görülen şeyleri talep ve icra ettirdiği halde bile bineğini her an hizmetine hazır bir halde korumak yolunu bilir ve onu kesinlikle takatsız kalacak derecede yormaz.

Çerkesler, Çerkes filintası denilen uzun bir tüfekte veyahut Winchester karabinası ile silahlı olduğu gibi her birinin yanında birer hançer ve bir de düz ve ekli bir kılıç vardır. Bunların kılıçlarını kullanmakta o derece maharetleri vardır ki bir vuruşta düşmanlarının başını kökünden ayırabilirler. Çerkeslerin kan dökücülüğü hakkında bütün yazılmış ve söylenmiş olan şeylerin doğrusu şudur: Bir Çerkes af nedir bilmez, elinde silahı olan bir düşmana rastladı mı derhal öldürür. Fakat silahsız bir adama karşı gösterilecek yolsuzluk, zorlama ve zulüm yanlarında pek bayağı ve alçakça bir hareket addolunur ve öyle bir adam hemen içlerinden kovulur ve def edilir.

Diğer başıbozuklara gelince, her bey önce nizam ve intizamdan ve disiplinden yoksun bir takım çeteler teşkil etmişlerse de sonraları Abdülkerim Paşa'nın sarf ettiği gayretlerle bunlar da iyice düzene sokulmuş ve her türlü zorlama ve şiddet kullanılarak ordunun kanunlarına ve amirleri tarafından verilen emre uymaya mecbur edilmiş ve bu suretle savaşa sokulmuşlardır. Gerek disiplin ve gerekse düşmana verdikleri korku itibarıyla Arnavutlar bunlardan çok iyi idiler" (Ali Fıtri 1328: 17-19).

4.Gönüllülerin Taşkınıkları

Gönüllüler için Sadrazam Mehmet Rüştu Paşa 17 Temmuz 1876 tarihinde şöyle bir ilan name yayınlamıştır:

"Vatan sevgisi teşvikiyle sefere giden yardımcı askerler arasına bazı haydut ve uygunsuz adamlar karışıp yolda giderken rast geldikleri köylülere, itaat eden ahaliye zulüm ve saldırıda bulunmak, mal ve eşyalarını gasp etmek gibi eşkıyalığa cesaret etmekte oldukları haber alındı. Yardımcı askerlerin vazifeleri yalnız vatan müdafaası için savaş mevkilerine giderek askeri hizmette bulunmaktan ibaret olduğundan bunların içinde eşkıyalık yoluna katılanlar ile ahali haklarında mezalim icrasına ve saldırıya cüret edenler her nerede bulunur ise tutulup derhal idam olunacaklardır. İdare ve kumandalarına memur olanlar ve elebaşları ise şiddetlice mesuliyet altına alınacaklarından herkesin malumu olmak için ilan kılınır" (BOA, C.AS 347/14387).

1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nda Osmanlı Gönüllüleri

Gönüllüler savaş yerlerine giderken taşkın davranışlarda bulunmuşlardır. Durak baş memuruna katar baş memuru tarafından gelen raporda, 2 numaralı katar giderken Pavluköy ve Uzunköprü duraklarından bir hayli Çerkes gönüllerinin girerek, bunların Uurlu ve Edirne arasında bulunan tarlalarda kendi işleriyle meşgul olan erkek, kadın ve çocuklar üzerine tabanca atmaya başladıkları bildirilmiştir. Tabanca sesini işitince derhal kendisinin kondüktörle beraber demiryolu arabaları içinde yolsuz harekette bulunmamalarını birine söyler söylemez diğerinin üzerine bir tabanca atıp, kurşunun başının üzerinden geçerek isabet etmediğini de ifade etmiştir. Yine Rumeli Demiryolu Müfettişliği'ne 20 Temmuz 1876 tarihiyle katar memuru tarafından gönderilen raporda ayın 19'unda gönüllülerden birinin demir yoluna binmek üzere Yenikapı civarında olan mağazanın arkasında tüfeğini boşalttığı ve kurşunun oradaki taş yığıntısı üzerinde bulunan 12-14 yaşında bir çocuğun kolunu delip geçtiğinin Zabıta memuru Şükrü Efendi tarafından kendisine bildirildiğini beyan etmiştir (BOA, HR.TO. 618/15).

Savaş sırasında Tergovane? Muharebesi'nde Çerkesler tarafından 5-6 Sırp çocuğunun zapt edildiği haber alındığını, akabinde ise bu çocukların onların ellerinden alınıp bir bölük süvariye katılarak orada civar olan köylüler marifetiyle anne ve babalarına gönderildiğini Osman Nuri Paşa Harbiye Nezareti'ne bildirmiştir. Ayrıca bundan başka bu gibi durumlar gerçekleşmediği gibi bundan sonra da olmaması için gerekenlere sert tembihlerde bulunulduğunu ve kendisi tarafından mütemediyen dikkat edildiğini de eklemiştir (BOA, HR.SYS. 1398/13). Yine Mazhar Paşa'nın Sadrazamlık'a gönderdiği yazıda Filibe kazasında Mehmet ve Hasan adlarında iki nefer Çerkes elinde bulunup Filibe olağanüstü komisyonu başkanlığından alınmış ve Sırbistan'a gönderilmek üzere Sofya'ya gönderilmiş olan 7 ve 5 yaşlarında 3 nefer Zayçarlı Sırp çocuğunun özel memur ile gönderildiğini, bunların Zayçarlı olmaları dolayısıyla anne babalarının araştırılarak onlara teslimi için durumun Zayçar tarafı kumandanlığıyla haberleşilmesi Niş Fırkası Kumandanı Ahmet Paşa ve Aleksence'de bulunan Ali Saib Paşa taraflarından ifade buyurulmuştur. Zayçar Kumandanı Osman Paşa ile haberleşilmiş ve Zayçar sancağı köylerinin boş bulunmasından dolayı çocuklar oraya gönderildikleri zaman açıkta kalacakları cevabı alınmıştır. Dolayısıyla çocukların şimdilik Niş Metropolithanesi'nde idare ve muhafazalarının uygun olduğu Niş Mutasarrıflığı'ndan alınan telgrafta gösterilmiş ve çocukların Sırbistan'a gönderilmesi ferman buyurulan erkek ve kadın savaş esirleri ile birlikte Sırbistan'a gönderilmeleri uygun bulunarak izin istenmiştir. Sonrasında çocukların onlarla beraber gönderilip Sırp hükümetine teslim ettirilmesi cevabı verilmiştir (BOA, A.MKT.UM 1522/53).

Savaş öncesinde de Çerkeslerin Sırbistan imtiyaz hattına saldırarak bir takım küçük ve büyükbaş hayvan gasp ettikleri ve Sırbistan karakol erlerinden birini yaraladıkları kapı kethüdalığına gelip gösterilen telgraflardan anlaşılmıştır. Önceden de bildirildiği üzere orada toplanan Osmanlı askerinin ve yerel zabıta kuvvetlerinin görevi asayişin korunmasına mahsus olup böyle saldırı hareketlerine izin vermek büyük sakıncalar doğuracağından bundan böyle bu gibi hareketlerin süratle engellenmesi ve gasb ve yaralama edepsizliğine cüret eden Çerkeslerin araştırılması ve bildirilmesi Tuna vilayetinden telgrafla istenmiştir (BOA, HR.MKT. 891/75). Cevapta ise Sırbistan'a saldırı olayının aslı olmadığı başbozuklardan Niş tarafında kalması elzem olan 200 nefer ile Vidin tarafından istihdamı gereken 75 nefer geçici süvariden başkasına ruhsat verilmediğinin telgrafla arz olunduğu, bu

yolda Vidin ve Niş Mutasarrıflıkları ile gerçekleşen haberleşmeyi içeren evrak suretlerinin de ekte sunulduğu bildirilmiştir (BOA, HR.MKT 898/66).

Bulgar ayaklanmasından sonra İngiltere ve Avrupa'da "*Bulgaristan'da yaşanan dehşet verici olaylar*" diye yalan haberlerle bir kamuoyu oluşturulmuş ve Türkler kötü gösterilmiştir. Haberlerde Hristiyan kızlarının köle olarak satıldığı veya Müslümanların haremlerine zorla kapatıldığı hikâyeleri yer almış, İngiliz halkının tepkisi artırılmıştır. Oysaki böyle bir şey yoktu ve Avrupalı konsoloslar da hiçbir şey bulamamışlardır (McCarthy 1998: 65).

Gerek Sırbistan ve gerek Bulgaristan'dan gönüllü Çerkesler ile diğerlerinin köle ve cariyeye alıp sattıklarına dair rivayet olmadığını ve muhtemel de bulunmadığını, bununla beraber ihtiyaten sadrazamlık emirlerinin her tarafa etkili bir surette neşredildiğini Sadrazamlık'a Akif bildirmiştir (BOA, A.MKT.UM. 1493/71). Yine Bulgar ayaklanmasının başladığı yöre yakınındaki önemli bir kent olan Burgaz'ı koruyup olması gereken birlikler başka yere savaşmaya gittiklerinden şehir savunmasız kalmıştır. Burgaz'daki İngiliz Konsolosu Yardımcısı Brophy "*eğer Çerkesler, başıbozuklar ya da ayaklanmacılar aklına esip Hristiyanları ya da Müslümanları tümüyle öldürmek, kenti yakıp talan etmek hevesine düşseler kentin kendini korumak olanağı yoktur*" diye yazmıştır (McCarthy 1998: 64). İstanbul'daki İngiltere Elçiliği'ne 14 Temmuz 1876'da Bergos (Burgaz)daki İngiltere konsolosu tarafından gönderilen yazıda da Helmit adlı gemi işinin araştırılması için gönderilen Komiser Ali Efendi'nin 29 Temmuz'da Edirne ve İslimye yoluyla oraya geldiğini bildirmiştir. Ali Efendi'nin şahitlerden ikisini çağırarak sorgu ifadelerini tanzim ettikten sonra suçlu bulunan Çerkeslerin adları İslimye'de düzenlenip verileceğinden onların İslimye'ye gönderilmelerini emrettiğini, kendisinin de 8 Ağustos'ta İstanbul'a gitmek için Burgaz'dan hareket ettiğini ancak kaymakamın o güne değin adam gönderip de hırsızları aratmadığını belirtmiştir. Konsolos iki gün önce Aydos'a su almaya giden bir köylü Bulgarı gönüllülerin önce kılıç sırtıyla darp ederek sonradan tüfekte öldürdüklerini, başıbozukların o güne değin isimleri ile tayin ettikleri bazı kişilerin mallarını ve evlerini yakacaklarına dair tehditlerle yetindiklerini, gerçi bu tehditlerin sarhoş hallerinden kaynaklanmış olması muhtemel ise de bunların menî için de hükümetin bir şeye teşebbüs etmediğini ifade etmiştir. Nizamiye ve redif askerleri savaşa gitmiş oldukları cihetle Çerkeslerin "*köy bize kaldı yağma için Sırbistan'a gitmeye gerek yoktur*" diyerek gitmek istemediklerini, Yanbolu kazasında Tuğruklu adlı Çerkes köyü imamının gönüllülere yollarda rast gelecekleri gerek haydut gerek itaatkâr Bulgarların mallarını yağmalamaları için fetva verdiğini, durumu Zühtü Efendi'nin de bu şekilde doğruladığını ifade etmiştir.

Edirne vilayetine yazılan emirnamede ise Helmit adlı gemi maddesinin araştırılması için memur olup İstanbul'a dönen Komiser Ali Efendi'nin İslimye'ye gönderilmesini tavsiye ettiği hırsızların araştırılmasına henüz teşebbüs olunmadığına ve yardımcı askerler ile Çerkeslerin bazı beğenilmeyen hareketlerine dair Burgaz'daki İngiltere konsolosunun yazısındaki ifadelerle ilgili gerekli incelemelerin yapılarak doğru olduğu anlaşılırsa derhal gereğinin yapılması istenmiştir (BOA, HR.MKT.934/64). Rusçuk'daki İngiltere konsolosu da elçiliğe gönderdiği yazısında sorgusu yapılan 16 nefer eşkıyanın sorgu ifadelerinin ahali hazır buldukları halde hükümet konağında okunduğunu, sonra eşkıyadan kimisinin müebbeden küreğe konulması ve kimisinin hapsedilmesi için ilamlar neşredildiğini, eşkıyaların dava vekillerinin bir Bulgar olduğunu, herkesin iddiasınca bunların hepsinin

1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nda Osmanlı Gönüllüleri

suçlular hakkında adaletle muamele edildiğini Avrupa'ya göstermek için tertip edilmiş şeyler olduğunu belirtmiştir. Konsolos elde ettiği bilgilere göre eski haksızlıkların eskisi gibi geçerli olarak bundan Bulgarların şikayetçi olduklarını ve tekrar isyan edecek olsalar şaşılamayacağını belirtmiştir. İstanbul'dan oraya önceki sabah bir gönüllü taburunun geldiğini ve akşamına birçok hırsızlık olduğunun işitildiğini, gönüllülerin taşıdıkları bayraklardan büyük bir yeşil bayrağın pek kötü bir tesir oluşturduğunu çünkü taşıyanların "bu sancak Hz. Peygamberin Hristiyanlar aleyhine açtığı sancaktır" dediklerini, bütün gönüllülerin inanınca bu merkezde olduğundan Sırbistan'a girdikleri zaman bir takım vahşi hareketlere yeltenmelerinden korkulduğunu ifade etmiştir.

Tuna vilayetine gönderilen emirnameye ise eşkıyadan bazılarının neşr olunan sorgu ifadelerini ve yardımcı askerlerin bazı hareketlerinden dolayı olan ifadelerin Bâb-ı Ali'ye gönderildiği, ortaya konulan durum ve hareketlerin bazı kötülük isteyenlerin eseri olduğu şüphesiz olduğu bildirilmiştir. Bununla birlikte bu maddeler hakkında gerekli incelemelerin yapılarak gerçeğin ortaya çıkarılması ile bu gibilerin aşırılıklarına meydan verilmemesi gerektiğinden ona göre gereğinin yapılması istenmiştir (BOA, HR.MKT.934/53). Rusçuk'daki Konsolos Reade, Çerkeslerin ve başıbozukların yol açtıkları belaları gidermek konusunda karşılaşılan yegane sorunun Osmanlı Devleti'ndeki güçsüzlükten ve ellerinde bulunan kolluk gücünün çok az sayıya olmasından kaynaklandığını belirtmiştir.

Osmanlı valileri ve komutanları suç işleyen başıbozukları tutuklamışlardır. Derviş Paşa bir Hristiyan köyünü talan etmiş başıbozukları tutuklatmış, bunlardan 5'ini idam ettirmiş ve 60'ını falakaya yatırtmıştır. Bulgaristan'ın çeşitli yerlerinde cinayetlere bulaşan başıbozuklar Osmanlı Devleti tarafından yargılanmış ve asılmıştır. Başıbozukların ve Çerkeslerin ellerinde silahların toplanması, suçluların cezalandırılması yolunda emirler verilse de Osmanlılar ülkelerini ve uyruklarını koruyabilecek yeterli asker gücüne sahip olamamışlardır. Rusçuk Konsolosu Reade'nin ifadesi de bunu destekler nitelikte olmuştur (McCarthy 1998: 63-64).

Avusturya Elçiliği'nden Hariciye Nezareti'ne gelen 10 Ekim 1876 tarihli yazıda ise elçiliğe gelen bilgilere nazaran Kopavnik dağlarında yani Sırp hududu üzerinde bulunup bir kısmı Sırp toprağında ve diğer kısmı da Yenipazar ve Kurşunlu sancakları dâhilinde olan 60 kadar köyün Osmanlı askeri ile gönüllüler tarafından yakıldığı bildirilmiştir. Bab-ı Ali'nin buna dair elçiliğe gönderdiği resmi tebligatında Prizren vilayetinde 60 köyün yağmalanması ve yakılmasının gerçekleşmediği cevabı verilmiştir. İmparatorluk elçiliğinin Osmanlı ülkesinde meydana gelen saldırı harekâtına dair aldığı gerçek bilgiyi tebliğe girişmesi ve dost bir devlet elçisinin bu gibi ihtarları yapmaya mecbur oluşu bir taraftan gayrimüslim ahaliyi haklarında yapılan layıksız muameleden kurtarmak ve diğer taraftan da Avusturya'nın eski dostu olan Osmanlı Devleti adına icra olunup medeniyet âlemi nazarında sorumluluğu gerektirebilecek cinayet ve tecavüzlerden dolayı çıkacak sonuçları iyilikseverlikle ihtar için olduğu bildirilmiştir. Elçiliğin bu iki göreve riayetten dostluk hareketleriyle Bab-ı Ali'nin itibar ve nüfuzunu fazlasıyla ihlal edebilecek bu gibi feci hareketlerin tekrarının meni için gerekli tedbirlere teşebbüs etmesine vesile olacağı, elçiliğin ettiği telaşta haklı olduğunun olaylarla meydana çıktığı belirtilmiştir. Yazı şu şekilde devam etmiştir:

“Osmanlı Hükümeti birçok Müslüman ahaliyi silaha davet etmiş olmasından şimdi kederlenmiş olması gerektir. Zira başıbozuklukların yerine getirdikleri hizmetler Osmanlı saltanatının yarar ve şanına aykırı olup yaptıkları hasarlara karşılık gelemez. Elçilik bu fenalığın önünü almaya ve oluşunu engellemeye yardım maksadıyla Avrupa kamuoyunu soğutabilecek olayları eskisi gibi Bab-ı Ali tarafına arz ve bildirmeye devam edecektir. Alman bilgiye göre Kopavnik dağlarında bulunan köyler Ferik Hüseyin Paşa'nın maiyetinde bulunan düzenli asker tarafından Paşa'nın özel emriyle yakılmıştır. Bu köylerde bir ev her nasılsa kurtulmuş ise de Paşa'nın evi bizzat ateşe vermiş olduğu rivayet edilmektedir. Gerek evlerin ve gerek Ali Saib Paşa'nın fırkası tarafından Prokopukça (Prokuplye?) ve daha başka yerlerde zuhur eden yakılan evlerin yalnız sahipleri evlerini terk ile Sırbistan'a iltica ettikleri için yakılması emredilirmiş. Hâlbuki bu köylerin büyük bir kısmı Sırp'ların zorlaması ile evlerini terk ettiği gibi diğer kısmı da başıbozukların yaklaşmasından korktuklarından dolayı firar ettikleri şüphesizdir. Bütün Sırp hududu boyunca ve Osmanlı askerinin yolu üzerinde bulunan Sırp'ların evleri tamamen yakılmış ve Osmanlı ülkesine hem civar olan yerler de bu halin zararına uğramıştır. Böyle olağanüstü bir surette gerçekleştirilen tahrip harekâtının acaba askeri harekâtı kolaylaştırmak maddesi ne dereceye kadar sebep gösterilebilir? Savaş esnasında ordudan firar edip ve dağılıp ülke içerisine giren binlerce başıbozukların ettiği yağma etraflıca düşünülecek bir şeydir. Malumdur ki Cakova ve İpek, Prizren, Üsküp ve Debre sancaklarının 15.000 kişilik gönüllülerinden bir miktarı Abdülkerim Paşa hazretlerinin ordusundan firar etmiş ve kalanı da askeri hizmetten çıkarılmışlardı. Bunlar Osmanlı hükümetinin verdiği mükemmel silahlar ile silahlanarak memleketlerine dönerken her yere dehşet salmış ve geçtikleri yerlerde kocaları ve erkek kardeşlerinin gözü önünde kadın ve genç kızların ırzına sataşmışlardı. Bu ahali Bulgar olan Hrilan? köyü diğer köyler arasında özellikle zikredilmektedir. Şöhret kazanan Debre gönüllü fırkası Leskovaç, Oranisi, Kumanova ve Kalkandelen şehirlerinden geçişlerinde sağda ve solda rastladıkları bütün Hristiyan köylerini serien yağmalamışlardır. Kumanova köyünde Hristiyan mahallesi Debre gönüllülerinden 300 kişi tarafından yağmalanmıştır. Sırp hududunu geçmemiş gönüllü fırkalarının Hristiyan hemşehrilerinden gasp ettikleri para, eşya ve koyun sürüleri ile memleketlerine döndükleri görülmüştür. Bundan birkaç gün önce İstanbul gazeteleri tarafından da yazıldığı vechle memleket içinde demiryolu şirketinin emlakına saldırı ve mağazalardaki eşyasını çalma ve vardiyesine zarar verme gibi hareketler hayli vakitten beri hemen her gün olmaktadır. Bu layıksız hareketlerin menî için sert tedbirler alınması ve Osmanlı ülkesinde bulunan Hristiyanların halinin temini için firari gönüllülerin silahlarını ellerinden almak maddesi Osmanlı saltanatının maddi ve manevi yararı gereğindedir. Bu sabah duruma dair elçiliğin aldığı bilgiye nazaran bazı yerlerde Müslüman ahali silahlarını terk etmemiş ise de silahlı olarak gezmek için yerel hükümetin emrine uymuşlardır. Diğer yerlerde belki hükümetin nüfuzunun eksikliğinden dolayı bu yoldaki emirlerine kulak asılmamış olduğuna teessüf edilir. Prizren'de 8 Eylül'de Avusturya konsolosunun ihtar ve iltiması üzerine halk içinde silahlı gezenlerin cezasının ne kadar olacağı ve 50 gün hapsedileceği Mutasarrıf Paşa tarafından ilan edilmişken ertesi gününden itibaren birçok günler şehrin her tarafından yağmur gibi kurşun atılmıştır ki bu hal Prizren ahalisinin hükümete ne derece riayet ettiklerine bir delildir. Vefat etmiş Şeyh Ömer'in oğlu silahlarını teslim etmeye zorlandığında zabita memuruna” biz silahlarımızı şevketli Sultan Murat Han Efendimizden almış olduğumuzdan bunları yine onun emriyle terk ederiz” cevabını vermiştir. Bir gönüllü fırkası kumandanı Derviş Bey kendi tabilerine devletin emirlerine itaat etmelerini ihtar etmiştir. Şimdiye kadar hiç kimse tutuklanmamış ve zorbalık yerel hükümetin tedbirlerine galip gelmiştir. Hristiyanlar Müslümanlardan korkmakta ve gerçekten Osmanlı hükümetinin koruma ve merhametine muhtaç bir haldedirler. İmparatorluk elçiliği

1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nda Osmanlı Gönüllüleri

gönüllülerin yağma hareketlerinden hasar gören bazı Osmanlı eyaletleri ahalisinin ıslah haliyle genel emniyetin hızlıca iadesinin sağlanması hususunu Avusturya devletinin arzusu ve hle kuvvetle tavsiye ve ihtar eder. Çünkü ortalık şimdi bir haldedir ki eğer Bab-ı Ali mülki ve askeri memurlarına genel asayiş kanunlarına edilecek riayetin büyük onurunu hissettirmeyecek olursa Bulgaristan'da meydana gelen hadiselerin Eski Sırbistan ve Kuzey Arnavutluk'ta da çıkması beklenmelidir. Bab-ı Ali'nin ilerideki tehlikenin derecesini anlayacağından gereken tedbirleri ona göre alacağı düşünülmektedir" (BOA, HR.SYS. 212/57). Bu yazıdan 20 gün sonra tekrar Avusturya Elçiliği'nden Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nezareti'ne bir yazı gelmiş ve elçi Osmanlı askerlerinin Hırvatistan'daki Drenovaç köyünde gerçekleşen tecavüzlerine dair Avusturya Devleti'nden aldığı emir gereğince aşağıdaki hususları taraflarına bildirdiğini ifade etmiştir. Şöyle ki Albay Despotoviç kumandasında bulunan asilerle 16 Ekim'de yapılan savaşta içlerinde piyade askeri bulunmak üzere 300 Osmanlı gönüllüsünün bir su ile ayrılmış olan hududu tecavüz ile Avusturya toprağında olan Drenovaç köyünü istila ettiklerini belirtmiştir. Elçi şu şekilde devam etmiştir:

"Orada trigonometri işiyle meşgul olan Üsteğmen Antuvan Todiç kendilerine Avusturya ülkesine geçmiş olduklarını ihtar etmişse de kulak asmayarak köye girmişler çünkü ahali civar tepelere firar ettiğinden köyü boş bulup alacak ve nakledecek ne var ise hepsini çalmışlardır. Osmanlı Devleti'nin oraya komşu nahiyeleri isyanın başlangıcından beri buldukları istisnai durumdan dolayı haklı bulunmakta idiyse de artık bu tecavüzler üzerine Avusturya Devleti tarafından da kabul olunamayacağı besbelli husustandır. Çünkü tecavüz esnasında jandarmalarımızın hazır bulunması hudut memurlarımızın nezaretini ispat ettiği gibi diğer taraftan da jandarmaların tecavüz vakasına sebebiyet verecek meydana bir şey görememeleri Osmanlı Devleti memurları tarafından olayı düzeltme yolunda bilgiye muhalif ve zıttır. Tecavüz eden askere gelince bunlar yalnız başıbozuklardan ibaretse de subayları bu gibi hallerin menine muktedir adamlar olmaları gerekeceği, yine böyle yabancı ülkeye tecavüz ederek bir hayli mesafe ileri gitmelerine ve bu gibi tecavüz hareketlerine girişmelerine hiçbir mana verilemeyeceği açıktır. Bundan dolayı Avusturya Devleti kendi hududunu tecavüzle aleni bir şekilde meydana getirilen layıksız harekât üzerine tebaasına karşı vazifesini yapmak için Bab-ı Ali'ye benim vasitamla aşağıdaki hususları tebliğe mecbur olmuştur. Evvela suçluların sertçe terbiyeleri, ikinci olarak gerek Avusturya tebaasından ve gerek Herseklilerden emsaliyle yağma edilenlerin hayvanlarının veyahut zarar ve ziyanlarının karşılanması, üçüncü olarak yaralı Bilas Sorfu ile Bufa Terasa'ya uygun miktar tazminat verilmesi hususlarına talep ve teklife memur olduğumu zatlarına bildirir ve Osmanlı hükümeti tarafından bu yolda verilecek kararın bana tebliğ edilmesi isteğinde bulunurum. Yakın bir yerde eşkiya fırkası zuhur edip kendilerini dönmeye mecbur etmişti. Köyü ateşe vererek tamamen tahrip de edeceklerdi. Köy ahalisinin yağmalanan hayvanları vesairenden ziyanları 6.933 florin 97 krayçire? ve Üsteğmen Todiç'in yine gönüllüler tarafından yağma ve tazmini Avusturya Harbiye Nezareti tarafından talep olunan eşyanın toplamı 400 florine ulaşmış ve gerek hastalıkları ve hle ve gerek henüz geldikleri cihetle Hırvatistan'ın içeri taraflarına sevk edilmeyerek köyde kalmış olan Bosna mültecilerinin yağmalanan hayvanları ve diğer eşyalarından zararları 9.000 florine ulaşmıştır. Şu gasp hareketleri ve tecavüzlerine ahali tarafından verilmiş bir sebebiyetle ve sözde asileri takip bahanesiyle meydana gelmemiş olduğu yerel memurlar tarafından tasdik olunduğundan Avusturya Devleti buna yeltenenlerin sertçe terbiyeleriyle olaydan zarar görenlere hakkınca tazminat verilmesini Bâb-Ali'den talep etmektedir. Avusturya devleti tarafından durumu o şekilde tebliğ ettiğim sırada Osmanlı Devleti'nin adalet ve hakkımızda olan

dostane niyetleri gereğince şu elim hadisenin serien talep edilen şekilde teminine himmet edeceği ümidinde bulunduğumdan ve bu vesileyle yeni teminat almaya giriştim” (BOA, HR.SYS. 212/59).

24 Ağustos 1876 tarihinde Osmanlı Devleti başıbozuk askeri tarafından Osuznik? köyü meralarından yağmalanan hayvanların miktarıyla sahiplerinin isimlerini içeren bir defter de düzenlenmiştir (BOA, HR.SYS. 212/59).

Sırbistan'ın savaşa girmesi Bosnalı isyancıları cesaretlendirmişti. Hersekli isyancılar ise Karadağ ordusuna katılmışlar ve operasyonlara başlamışlardı. Bosnalı isyancılar bu cesaretle Temmuz 1876'da Syeniça, Skuçani, Vakuf ve Kamengrad'ı ele geçirmişlerdi. Temmuz başında doğu Bosna ve güneybatı Bosna'da, Bosna'nın Sırbistan ile birleşmesinin ilanı da imzalanmıştır. Sırp askeri kumandanlığı Bosna'ya Sırp ordusunun gelişine kadar hareketi yönetmek ve güney ve güneybatı Bosna'dan eylemleri eşgüdümlü şekilde yürütmek amacıyla Albay Despotoviç'i göndermiştir. Despotoviç bazı saldırılarda bulunmuşsa da kuzeye doğru püskürtülmüştür (Djordjeviç 1965: 136-137).

Gönüllü askerlerinden devlet silahları ve cephanesi ile savaş mevkilerinden firar eden ve tabi olan ahaliye hasar vererek tutulup hükümete teslim olunanlar hakkında ne şekilde muamele edileceği bazı taraftan telgrafla sorulmuştur. Kaymakam ile haberleşilerek savaş sıkıntıları esnasında bu gibi uygunsuzlukların olması doğal olup fakat o yolda kanuna aykırı harekette bulunanların kanunen cezalandırılmaları tarafına gidilmiş olsa birçok halkın uzun zaman hapislerde kalması gerekeceğine ve bununla birlikte bunların bütünüyle cezasız kalmaları da adalete uygun olamayacağı belirtilmiştir. Elinde devlet silahları ve cephanesi bulunarak ahaliye sarkıntılık eden gönüllülerden ele geçirilenlerin ellerindeki silahlar ve cephaneler hükümet tarafından alınarak ve kendileri suçlarının derecelerine göre 10 günden bir aya kadar hapsedilerek ondan sonra memleketlerine iadesi suretinin geçici usul edinilmesi uygun bulunarak husus diğer gerekenlere de bildirilmiştir. Orada da bahsedilen usule uygun şekilde muamele yapılması Tuna vilayetine bildirilmiştir. İsakça Müdürlüğü'ne de Sadrazamlık emirnamesi icabınca gerekenin yapılması hususuna gayret edilmesi belirtilmiştir (BOA, YB.04 7/24). Sadrazamlık makamına Sadık'ın gönderdiği yazıda Vidinli Hancı Halil Ağa'nın Vidin kazasında Papadiye adlı yerde olan arazisine siyah ve beyaz elbiseli ve ellerinde kapaklı ve kapsüllü tüfekler olduğu halde Sırbistan'dan 8 nefer eşkıya geldiği belirtilmiştir. Lağsakça köylü olup önceden Sırbistan'a firar ile bu kez eşkıya ile bu tarafa geçen bir Hristiyan eşkıyası onlardan ayrılarak Papadiye karakoluna ve oradan da Osmaniye köyü Çerkeslerine haber verilmesi üzerine derhal 30-40 kadar Çerkes'in eşkıyanın bulunduğu yeri sararak 7'sini öldürdüğü, silahlarını cephane ve eşyalarını aldıkları, eşkıyadan birinin yaralı olarak kaçmış ise de takip edildiği ifade edilmiştir. Eşkıyanın içinden birinin Vidinli Hancı Halil Ağanın hizmetkârı Şehirköy kazalı Aleks olup bundan birkaç ay önce Sırbistan'a kaçtığı, kendisi kurşunla vurulup yarım saat kadar yaşadığı bildirilmiştir. Bu sırada gerçekleşen ifadesine nazaran kendisine Sırbistan'dan verilen emir üzerine haydutluk ve hırsızlık etmeleri ve sağ ele geçmemeleri ve birkaç güne kadar Ulah yakasında silah patlayacağından kendileri bu taraf ahalisini ikna ederek tabi olanları yanlarına almak ve arkalarından gönderilecek diğer eşkıya ile Müfferret? veyahut Virtop? köyleri civarında birleşmek için bu tarafa geçtikleri anlaşılmıştır. Bizzat olay yerine gidip araştırma ve gereken incelemelerin yapılması ile ele geçirilen eşya ve silahların gönderilmesi ve tafsilatın bildirilmesinin istendiğini Sadrazamlık'a yazdığı yazısında Sadık belirtmiştir

1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nda Osmanlı Gönüllüleri

(BOA, HR.MKT. 964/68). Çok geçmeden de eşkıyanın dediği gibi Rus birlikleri 24 Nisan 1877'de sınırı geçecekler, Memleketeyn de 11 Mayıs'ta Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edecek ve Osmanlı- Rus savaşı başlamış olacaktır (Özkan 2011: 298-300).

Sonuç

Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmeleriyle Osmanlı Devleti tebaası coşkulu bir şekilde gönüllü olarak savaşa katılmışlardır. Serdar-ı Ekrem gönüllü askerinin tanımını yapmış, mülkiye memurlarına özel talimat verilerek de gönüllü askerlerinin neleri yapıp yapmayacakları belirtilmiştir. Savaş başlayınca orduya Rize, Kastamonu, Prizren gibi yerlerden gönüllü katılımları olmuş, bireysel katılımlarda da bulunulmuştur. Özellikle Çerkes gönüllüler savaşta çok katkıda bulunmuşlardır. Ancak savaş esnasında beklenmeyen gelişmeler de yaşanmış ve gönüller pek çok istenmeyen olaya sebebiyet vermişlerdir. Birliklerinden firar edip köy baskınları ve yağmalarında bulunmuşlardır. Avusturya sınırını da geçen ve yağmalarda bulunan gönüllülere dair İstanbul'daki Avusturya elçisi de uyarılarda bulunmuştur. Bu gönüllülerin suçlarının derecesine göre on günden bir aya kadar hapsedilmeleri usulü geçici olarak uygulanmaya çalışılmıştır. Suç işleyenlere, gerekli cezalar verilmeye çalışılmışsa da savaş ortamı dolayısıyla bu pek mümkün olamamıştır.

Kaynakça

1. Yayınlanmamış Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, A.MKT.UM. 1458/35 1293.Ra.24 (19.04.1876); 1457/87 1293.Ra.22 (17.04.1876); 1460/32 1293.R.05 (30.04.1876); 1469/28 1293.Ca.02 (26.05.1876); 1475/65 1293.Ca.24 (17.06.1876);. 1465/68 1293.R.23 18.05.1876); 1522/53 1293.Za.15 (02.12.1876); 1493/71 1293.B.09 (31.07.1876)

BOA, A.MKT.MHM. 480/53 1293.R.12 (07.05.1876)

BOA, C.AS 347/14387 1293.C.24 (17.07.1876)

BOA, İ.MMS. 55/2484 1293.Za.27 (14.12.1876)

BOA, HR.MKT. 955/28 1294.M.27 (11.02.1877); 916/87 1293.Ra.10 (05.04.1876); 891/75 1292.Ş.18 (19.09.1875); 898/66 1292.L.25 (24.11.1875); 934/64 1293. Ş.03 (24.08.1876); 934/53 1293.Ş.03.(24.08.1876); 964/68 1294.R.12 (26.04.1877)

BOA, HR.SYS. 183/33 28.03.1878; 1398/13 27.07.1876; 212/57 10.10.1876; 212/59 30.10.1876; 212/59 30.10.1876

BOA, HR.TO. 618/15 02.07.1876

BOA, MB.İ. 39/5 1294.Ş.10 (31.08.1876)

BOA, SRA.d... 294 1293.Ca.19 (12.06.1876)

BOA, TS.MA.e. 614/47 1292.Z.29 (26.01.1876)

BOA, YB.04 7/24 1293.N.03 (22.09.1876)

BOA, ZB. 10/13 1292.H.30 (12.07.1876)

Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüd Başkanlığı (ATASE) Arşivi

Osmanlı-Sırp-Karadağ Harbi Koleksiyonu Kataloğu (OSK)

ATASE, OSK Kutu:14 Gömlek:81 Belge:81 29.04.1292 (10.06.1876)

ATASE, OSK Kutu:1 Gömlek:57 Belge:57 13.05.1292 (25.07.1876)

ATASE, OSK Kutu:1 Gömlek:66 Belge:66 25.05.1292 (06.08.1876)

ATASE, OSK Kutu:5 Gömlek:7 Belge:7 12.06.1292 (24.08.1876)

ATASE, OSK Kutu:11 Gömlek:105 Belge:105 20.05.1292 (01.08.1876)

ATASE, OSK Kutu:12 Gömlek:140 Belge:140 15.04.1292 (27.06.1876)

ATASE, OSK Kutu:11 Gömlek:121 Belge:121 30.10.1292 (11.01.1877)

ATASE, OSK Kutu:12 Gömlek:168 Belge:168 07.05.1292 (19.07.1876)

ATASE, OSK Kutu:16 Gömlek:19 Belge:19 15.05.1292 (27.07.1876)

ATASE, OSK Kutu:4 Gömlek:59 Belge:59 11.05.1292 (23.07.1876)

2. Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print,, The Ottoman Empire: Revolt in the Balkans, 1875-1876, Part I, Series B, Vol. 2, General Ed. Kenneth Bourne and D. Cameron Watt, Ed. David Gillard, University Publications of Amerika, 1984.

3. Telif Eserler

Ali Fitri. 1328. 1292-93 *Osmanlı-Sırp Seferi ve Hal-i Hazır Darü'l-Harekâtı*, İstanbul.

Bağırhan, Sedat. 2008. *Osmanlı Basımında 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi)*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Baltalı, Kemal. 1982. "1875-1878 Balkan Buhranı", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, C.IX, Sayı 68-69.

Djordjeviç, Dimitriye. 1965. *Revolutions Nationales des Peuples Balkaniques 1804-1914*, Belgrad.

Karal, Enver Ziya. 1995. *Osmanlı Tarihi*, C.VIII, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kocabaş, Süleyman. 1989. *Tarihte Türk Rus Mücadelesi*, İstanbul: Vatan Yayınları.

Mahmud Celaleddin Paşa. 1979. *Mirat-ı Hakikat*, Haz. İ. Miroğlu, M. Derin, M. Halacoğlu, Ö. Akdaş, İstanbul: Tercüman Yayınları.

McCarthy, Justin. 1998. *Ölüm ve Sürgün*, Çev. Bilge Umar, İstanbul: İnkılap Yayınları.

Özkan, Ayşe. 2011. *Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*, İstanbul: IQ Yayınları.

Urhan, Vahit Cemil. 2015. *Karadağ'ın Bağımsızlığını Kazanması (1851-1878)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Uygur, Fatma. 2020. "93 Harbine Giden Buhanlı Dönemin Bazı Siyasi Olaylarının Fransız Büyükelçilik Yazışmalarına Yansımaları", *D.T.C.F Dergisi*, C. 60, Sayı 2.

Yovanoviç, Slobodan. 1934. *Vlada Milana Obrenoviça*, C. 2, Belgrad.

